

אור אלהים

בסייעתא דשמיא

סליחות

ויל עי קהילת 'זכרון יחיאל' רחוב שאול המלך 2/ ירושלים
בנשיאות מירי הגה"צ רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ שליט"א
פתגמין קדישין שנשמעו ממעיינותיו של רבינו שליט"א

עובדא רבא

כך החזיר בתשובה ה"חפץ חיים" את ה'קנטוניסט' הקשוח
מסופר על הגה"ק רבי ישראל מאיר הכהן מראדין, ה'חפץ חיים'
זיע"א, (יומא דהילולא כ"ה אלול) שנהג לנדוד ממקום למקום כדי
למכור את ספריו הקדושים בהלכה ובשמירת הלשון. פעם התארח
באכסניה בעיר וילנה וראה יהודי גבה קומה ומגושם כבן חמישים
נכנס פנימה, מתיישב ליד אחד השולחנות, ומצווה בגסות על
המשרתת שתגיש לו מנת פת גדולה, נתח אווז צלוי וכוס משקה
חריף. לאחר שהוגש לו כל מבוקשו, הוא אכל ושתה ברעבתנות
מבלי לברך תחילה וסוף, והמשיך להתייחס למשרתת בזלזול רב.
ה'חפץ חיים' נדהם למראה עיניו, ורצה לגשת לאותו יהודי זולל
וסובא כדי להעיר לו על התנהגותו הגסה והפוגעת. בעל האכסניה
הבחין בכוונתו של הרב, והתקרב במהירות לאורחו החשוב כדי
למנוע ממנו לעשות כן. הוא ידע שמדובר בחייל לשעבר של הצאר
ניקולאי, ואם ישמע הלה את תוכחת הצדיק, יחרף אותו קשות ואף
ייתכן שירים עליו יד. הוא הרכין את ראשו ואמר ל'חפץ חיים'
בקול נמוך: "אנא ממך, רבי קדוש, הנח לאיש הזה. אין עם מי לדבר!
הרי הרבי רואה במו עיניו שמדובר באדם גס ומגושם, בור ועם
הארץ גמור".

בעל האכסניה וידא שהאיש אינו מביט לעברם והחל להמתין
סוד: "האמת היא שהוא מסכן גדול. כאשר היה ילד בן שבע חטפו
אותו הקנטוניסטים מבית הוריו עם ילדים אחרים ולקחו אותו
לסיביר. עד גיל שמונה עשרה גדל בין האכסנים הרוסים באזור,
ואחר כך עבד בשירות הצאר ניקולאי עשרים וחמש שנים. האם
היה יכול ללמוד משהו טוב במקומות הללו? האם יש פלא בכך
שהאיש יצא כה מגושם לאחר ארבעים שנה שבהן לא היה בסביבה
יהודית, לא למד אותה תורה, ואפילו לא ראה פנים של יהודי
אחר?!" ה'חפץ חיים' האזין בקשב רב לדברי בעל האכסניה. הלה
סיים את דבריו בנחישות: "לכן מוטב, רבי, שלא תנסה להתחיל
לדבר איתו כלל. כבודך יקר מדי עבורנו!"

ה'חפץ חיים' חייך לעבר בעל האכסניה והרגיע אותו כי יידע איך
לשוחח עם אותו יהודי מגושם. הוא ניגש אל שולחנו של האיש,
הושיט לו יד, ברכו בהתלהבות "שלוש עליכם", וניגש מיד לעניין:
"יהודי יקר, אומר לך את האמת. שמעתי עליך, כי כאשר היית ילד
קטן נחטפת על ידי חיילי הצאר ונלקחת עם ילדים יהודים נוספים
לסיביר הרחוקה. שם גדלת בין גויים ולא זכית ללמוד אפילו את
אחת מן התורה. עברת בעל כורחך את הגיהנום בעולם הזה. עברו
עליך צרות רבות, רדיפות נוראות ועינויים אימים. הרשעים רצו
כל הזמן להעביר אותך על דתך, אילצו אותך לאכול חזיר ושאר
נבלות וטריפות. ואף על פי כן דבק בעמך ונשאת יהודי!"

ה'חפץ חיים' אחז בחוס בידו של האיש הנדהם והמשיך לדבר
בהתרגשות רבה: "הייתי מאושר לו היי לזכויות כמו שלך. הלוואי
שאזכה להיות בן העולם הבא כמוך. בעולם האמת יהיה מקומך
לבטח בין צדיקי עליון! האם זהו דבר קטן לחיות במסירות נפש
כמוך ולסבול ייסורים כאלה למען היהדות ולמען כבוד שמיים

פרפראות לחכמה

"מי שענה לאברהם אבינו – וליצחק בנו כשנעקד על גבי המזבח" איזה תפילה התפלל?

"מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה הוא יעננו", "מי שענה ליצחק בנו כשנעקד על גבי המזבח הוא יעננו".

מקור תפילה זו מי שענה לאברהם אבינו, הוא משנה (תענית דף ט"ז ע"א) על הראשונה הוא אומר, מי שענה את אברהם
בהר המוריה, הוא יענה אתכם, וישמע בקול צעקתכם היום הזה, ברוך אתה ה' גואל ישראל. אבל מי שענה ליצחק בנו
כשנעקד על גבי המזבח, לא מובא לא במשנה, ולא בגמ'. ומצאתי בסדר רב עמרם גאון (סדר שני וחמישי דף צ"ג) "והושיענו
כשענית ליצחק על גבי המזבח, כן עננו והושיענו". וצריך להבין איזה תפילה התפלל אברהם אבינו בהר המוריה, ואיזה
תפילה התפלל יצחק בזמן העקידה. ומצאתי יצחק איתא לירי משמע, תשעה דעות בחז"ל ובראשונים, ואבארם אותם אחת אל
אחת, כדי להטוב עלי, לפי סדר הכתוב, בפרשת עקידה.

א. ויאמר אברהם אל ערריו, שבו לכם פה עם החמור, ואני והנער נלכה עד כה, ונשתחוה ונשובה אליכם (בראשית כ"ב,
ה). במדרש רבה (בראשית פרשה י"א ס"ק ב') אמר רבי יצחק, הכל בזכות השתחויה, ואברהם לא חזר מהר המוריה בשלום,
אלא בזכות השתחויה, "ונשתחוה ונשובה אליכם", וכתב יפה תואר (שם) ואולי הכוונה של "השתחויה" הוא התפילה, וכן
באגרת שמואל (מדרש שמואל פרשה א' ס"ק ז'), ילקוט שמעוני שמואל רמז ע"ז) למדו שהתפילה גדולה מקרבנות, מדרבתיב
(שמואל א. א. ג') "להשתחוות", ואח"כ "ולזבוח". ומעלת התפילה גדולה מאוד, כדאמרין (ברכות דף ל"ב ע"ב) גדולה
תפילה יותר ממעשים טובים. ובא המדרש ללמדנו, כי אל יתייאש האדם מהרחמים ומהתפילה, גם אם יש לפניו אחת
מהסיבות המניעות את תפילתו, – כגון – אם כבר קדמה הגזירה, ובא להתפלל לבטל הגזירה, או קשה לבטלה (כמבואר
במדרש רבה במדבר פרשה י"א ס"ק ז'), אמנם עם כל זה תועיל התפילה לפעמים גם לקרוע הגזירה, כחזקוהו בתולותו
(ברכות דף י' ע"א), וכן אמרו (ר"ה דף ט"ז ע"א) יפה צעקה לאדם, בין קודם גזר דין, בין לאחר גזר דין, וכנגד זה אמר,
שאברהם חזר בשלום בזכות השתחויה ותפילה, אף שכבר נגזרה השחיטה על יצחק (עכ"ל). וכן משמע להדיא מדברי
הירושלמי (תענית פרק ב' הלכה ד') על דברי המשנה (שם) "על הראשונה הוא אומר, מי שענה את אברהם אבינו בהר
המוריה, הוא יענה אתכם, וישמע בקול צעקתכם ביום הזה, ברוך אתה ה' גואל ישראל". והשנה הירושלמי ולא יצחק נגאל
(פירושו: ולא יצחק הוא שנגאל, במה שנענה אברהם, ומה שייך זה לברכת גואל ישראל, פני משה), והסביר קרבן העדה
(שם) לפי שאומרים סמוך לחתימתה "מי שענה לאברהם בהר המוריה", והיינו על הצלתו של יצחק, אם כן, היה ראוי
לחתום בה גואל יצחק, ולא גואל ישראל, ומתוך הירושלמי מכיוון שנגאל יצחק, כמו שנגאל כל ישראל (עכ"ל), והוא
שפיר סמוך לחתימה מעין החתימה (קרבן העדה). הרי שענייניו של אברהם אבינו בהר המוריה, היא באמת על הצלתו של
יצחק, ובני הרה"צ ר' גמליאל שליט"א, הראה לי ספר עניניו של יום (פרק כ"ה דף קמ"ז) שהביא ג"כ ראיה זו, וכתב
שמסתבר שאברהם אבינו לא התפלל במפורש על הצלתו של יצחק (כמבואר בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל בראשית
כ"ב, ו"ד, הובא לקמן ס"ק ז'), ובמדרש רבה בראשית פרשה י"א ס"ק ז'), ואולי חזינו מהכא שתפילתו של אדם, מועילה גם
להשגת אותם צרכים שלא ביקש עליהם במפורש, כמו שכתב המהר"ל (גור אריה פרשת ויצא, ל' ג') שהקב"ה הבטיח
לאברהם שיהיה לו יצחק, ולא רואים בתורה שאברהם ביקש על זה, והסביר המהר"ל (שם) אופן השני, אופן הראשון הסביר
במקום אחר) "מה שהוא רוצה הוא תפילתו, כי רצון יראוי יעשה" מבלי שביקש. ועל זה מבקשים "מי שענה לאברהם
אבינו" מבלי שביקש "הוא יעננו" שתועיל תפילתו, גם על אותם צרכים שלא יענו לבקש עליהם, (עכ"ל). ומבואר בזה
"מי שענה ליצחק בנו כשנעקד על גבי המזבח הוא יעננו" דגם יצחק ודאי לא התפלל להצלתו (כמבואר בס"ק ב') רק
מהשמים עונים לאדם גם על דברים שלא ביקש עליהם.

ב. ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלקים, ויבן שם אברהם את המזבח, ויעקוד את יצחק בנו, וישם אותו על המזבח
ממעל לעצים (בראשית כ"ב, ט'). בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"א) אמר יצחק לאברהם אביו, אבי קשרני, וקשרו שתי ידי,
ושתי רגלי, בשביל פשיעונו, ואמצי מחלל כבר את אבין (שמות כ'), י"ב. דברים ה', ט"ז), קשר שתי ידיו ושתי רגליו,
ועקדו על גבי המזבח – ונתן שתי רגליו עלי, כדרך שאדם עושה בשעת שחיטתו את הבמה, כדי שלא תבטל (עכ"ל).
וכ"ה במדרש רבה (בראשית פרשה י"א ס"ק ח') אמר רבי יצחק, בשעה שביקש אברהם לעקוד ליצחק בנו, אמר לו אבא,
בחור אני, וחושני שמה ויודעני גופי מפחדה של סכין, ואענין, ושמה תפסל השחיטה, ולא תעלה לך לקרבן, אלא כפתני
יפה יפה. מיד "ויעקוד את יצחק", כלום יכול אדם לכפות בן שלוש ושבע (שנים), אלא לדעתו (עכ"ל). ובשתי תשובות
הנהגות (חיד סימן קל"ח) מבאר איזה תפילה התפלל יצחק בעקידה, דהרי במדרשים אלו רואים, שלא רצה יצחק להפטר
מעקידה, ואברהם ביקש שיעקדו יפה יפה. ולכן כתב הגאון הג"ל, דבאמת הקב"ה צוה רק להעלותו על גבי המזבח לעולה
(בראשית כ"ב, ב'), ולא פירש לעבוד בו כקרבן, כדברי רש"י (שם) וז"ל: לא אמר לו שחטה, לפי שלא היה חפץ הקב"ה
לשחטו, אלא להעלותו להר, לעשות עולה, ומשחללה, אמר לו הורידהו. ובקשת יצחק הוה דלהיו כקרבן ממש, דאולי
קרבן אדם שהוא בר דעת, צריך דוקא כונתו לקרבן, ורק בזה הוכיח הקרבן. ועל בקשה זו ברכו אביו אברהם סמוך
לעקידה, "סוקר ספונות, שוער יקטיב, ישלח עזרך מקדשי" (לשון הפייטן המיוחס לרבינו שלמה בר יהודה גבירול, שאומרים
זאת בסליחות עש"ת, לפי מנהג פולין ביום צום גדליה סליחה מ"ט, ולפי מנהג ליטא ביום ה' של עש"ת סליחה צ"ב),
והקב"ה קיבל תפילתו להחשיב עבודת הקרבן, וכל כך נתקבלה בקשתו, דאפילו שבסוף לא הוקרב בפועל, עכ"ל. והחשב
העקידה כאילו מסר נפשו ונשחט בפועל. ולזה אומרים "מי שענה ליצחק בנו כשנעקד על גבי המזבח" ומוכן לחשיטה,
דבעקידה נחשב כאילו נשחט "הוא יעננו" (עכ"ל).

ג. ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלקים, ויבן שם אברהם את המזבח, ויעקוד את יצחק בנו, וישם אותו על המזבח
ממעל לעצים (בראשית כ"ב, ט'). בילקוט שמעוני (פרשת וירא רמז ק"א ד"ה ויעקוד) "וישים אותו על המזבח" ענין אברהם
בעיני יצחק, ועיני יצחק בשמי שמים, והיו דמעות מנשרות ונפולות מעיני אברהם, עד שהיתה קומתו משוטטת ברמעות.
אמר לו (אברהם ליצחק), בני ברוך אתה ה' אלהיך, וברכני וברך (פירושו: שהתחיל לומר לרבינו שלמה בר יהודה גבירול, שהוא תלמי
ברביעית דם, זית רענן), ויצריך זמין לך קרבן אחר תחתך. באותה שעה פער פיו בבכיה, ונעה געיה גדולה, והיו עיניו
מרופפות ונפולות לשכינה, והרים קולו ואמר (תהלים קכ"א, א') "אישא עיני אל ההרים, מאין יבוא עזרי, עזרי מעי ה' עושה
שמים וארץ". באותה שעה הן אראלים צעקו חוצה, עמדו מלאכי השרת שורות שורות ברוקיע, ואומרים זה לזה, ראו יחיד
שוטט, ויחיד נשחט, אמרו (מלאכי השרת להקב"ה) מי יאמר לפניך על הים "זה אלי ואנוהו" (שמות ט"ז, ב') שבועת "כה
יהיה וזרעך" (בראשית ט"ז, ה') מה תעשה לה, מיד (אמר לו) "אל תשלח ידך אל הנער" (שם כ"ב, ו"ב), עכ"ל. וכ"ה במדרש

ויושע (הובא בארצ מדרשים חלק א' דף קמ"ז). והנה ממדרשים אלו רואים שאברהם ויצחק בכו, ולכאורה משמע שבכיותם היתה, שהקב"ה יציל אותם, ויצילם לאברהם, לא לשחוט את בנו, דהרי אברהם אמר אז (תהלים קכ"א א' – ב') "אשא עיני אל ההרים, מאין יבא עזרי, ויזר מענ' ה' עושה שמים וארץ". וכן משמע ממכתבו של הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל ששאל, במשלא "מי שטענה ליצחק בנו כשנעקד על גבי המזבח הוא יעננו". ואפשר להוסיף על זה דברי הילקוט שמעוני (פרשת וירא וירא רמז התפלל על הצלתו של יצחק, והסבר על דברי הירושלמי מבואר לעיל ס"ק א'), אבל היכן מצינו שיצחק התפלל על הצלתו, שהרי אומרים גם "מי שטענה ליצחק בנו כשנעקד על גבי המזבח הוא יעננו". והשיב הגאון הנ"ל, וז"ל: עיין ריש מדרש ויושע, שטענה בכו (עכ"ל), הובא בספר ענינו של יום (הנ"ל דף כ'). ולכאורה כוונתו, שהבכיה היתה רצון להצלה, ועל זה אנו מבקשים "מי שטענה ליצחק בנו כשנעקד על גבי המזבח הוא יעננו". ואפשר להוסיף על זה דברי הילקוט שמעוני (פרשת וירא וירא רמז ק"א) "ויאמר יצחק אל אברהם אביו, ויאמר אבי, ויאמר הנני בני, ויאמר הנני האש והעצים, ואיה השם לעולה" (בראשית כ"ב ז'), והקשה המדרש, למה (אמר יצחק) "אבי אבר" שני פעמים, ותרין כדי שיתמלא עליו רחמים (עכ"ל), הרי שיצחק רצה שאביו ירחם עליו. אמנם בעבר המלך (פרשת וירא דף ע"ח ע"א), להגאון הצדיק רבי שמואל הומינר זצ"ל, אחרי שמביא המדרש (הנ"ל) סיימ וז"ל: אברהם ויצחק ברצונם הגמור, ובכל לבם עשו בשמחה גדולה, כל מעשה העקידה, וגם בכו בכיה גדולה, והורידו דמעות הרבה, ואיתא בספרים שאם לא היה אברהם בוכה, היה מקום לטעות ולומר, דאברהם כששמע שעליו לשחוט בנו יחידו, ולשרוף כליל כעולה תמימה, נתאבן לבו ונתבלבלה דעתו, ואבר הרגשותיו והחמנותו, ועשה מה שעשה. לכן גילו לנו הו"ל, דאברהם היה עומד בדעתו הצלולה והבוררה, והרגשותו הנלהבה בגודל רחמיו על בנו יחידו, ובכיה בכו רב, והווייל דמעות כנחלים, ובכל זאת התגבר בשמחה גדולה, ועשה כל מעשה העקידה בכל פרטיה ודקדוקיה, וכבש רחמיו מבין יחידו, לעשות רצון השי"ת בלבב שלם, וכן הדבר ביצחק, והבן מאור. וראיה לזה הוא דברי המדרש רבה (בראשית פרשה נ"ז ס"ק ח') "וישלח אברהם את ידו" (שם כ"ב, ז') הוא שולח יד ליוסול את הסכין, ועיניו מוודות דמעות, ונופלות דמעות לעיניו של יצחק, מרחמנותו של אבא, ואנפ"כ הלב שמח לעשות רצון ויצור (עכ"ל) המדרש. וכ"ה להראי בשערי העבודה לרבנו יונה (ס"ק ט"ז). הרי שלף לפניו, שהבכיה היה מגודל רחמנותו על בנו, אבל אברהם אבינו, ה"ך שומע לעשות רצון קונו, ולא התפלל על הצלת יצחק בנו, רק אחרי שאמר לו הקב"ה לקחת האיל במקום בנו, היה מודה ומשבח להקב"ה "לולי רחמיך המרובים, וחסדיך העצומים, כבר הייתי שוחט לבני יחיד, לולי שמעתיני".

ד. וישא אברהם את עיניו וירא, והנה איל אחר נאחו בסכך בקרניו, וילך אברהם ויקח את האיל, ויעלהו לעולה תחת בנו (בראשית כ"ב, י"ג). ובמדרש חז"ל מבואר מה התפלל אברהם, כשהקריבו על גבי המזבח במקום בנו. במדרש רבה (בראשית פרשה נ"ז ס"ק ט') רבי בנאי אמר, אמר לפניו רבון העולם, הוי רואה דמיו של איל זה, כאילו דמו של יצחק בני, אמוריו, כאילו אמוריו יצחק ברי, כהדא תנן (תמורה דף כ"ז ע"ב) הרי זו תחת זו, הרי זו תמורת זו, הרי זו חילופי זו, הרי זו תמורה. רבי פינחס אמר, אמר לפניו רבון העולמים, הוי רואה כאילו הקרבת את יצחק בני תחילה, ואח"כ הקרבת את האיל הזה תחתיו, ה"ך מה דאת אמר (מלכים ב' ט"ז, ז') וימלוך יתם בנו תחתיו (וכ"ה בילקוט שמעוני וירא רמז ק"א). וכ"ה במדרש תנחומא (פרשת טלח סימן י"ד). רואים מכל זה שאברהם התפלל, מה שעושה עם האיל יהיה נחשב כאילו עשה זאת עם יצחק בנו, ונתקבלה תפילתו, והאיל חשוב תחת בנו ממש" (שו"ת תשובות והנהגות חלק רביעי א"ח סימן קל"ה).

ה. ויקרא אברהם שם המקום ההוא, ה' יראה, אשר יאמר היום בהר ה' יראה (בראשית כ"ב, י"ד) בתרגום אונקלוס "ופלח ועלי אברהם תמן באתרא ההוא, אמר קדם ה', הכא יהון פלחין דריא, בכך יאתמר כיומא דהין, בסורא דהין, אברהם קדם ה' פלח. ורש"י מסביר דברי התרגום, אברהם התפלל, ה' יבחר מקום להסירות בו שכינתו, ולהקריב כאן קרבנות, ויאמרו הדורות, בהר זה ירא הקב"ה לעמו (עכ"ל). רואים כאן שאברהם התפלל שהקב"ה יבחר מקום להסירות בו שכינתו, ולהקריב כאן קרבנות, ויאמרו דורות הבאים, על הר זה ה' עבר אברהם את הקב"ה.

ו. ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה, אשר יאמר היום בהר ה' יראה, ויקרא מלאך ה' אל אברהם שנית מן השמים, ויאמר בי נשבעתי נאום ה', כי יען אשר עשית את הדבר הזה, ולא חשכת את בנך את יחידך (בראשית כ"ב, י"ד – ט"ז). בגמ' ירושלמי (תענית פרק ב' הלכה ד') רבי ביבי אבא בשם רבי יוחנן, אמר אברהם לפני הקב"ה רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך, שבשעה שאמרתי ל' להעלות את יצחק בני, היה לי מה להשיב ולומר לפניך, אתמול אמרתי ל' (בראשית כ"א, י"ב) כי בנתיק יקרא לך זועי, ועכשיו אתה אומר יצחק בני, (שם כ"ב, ב') "והעלולו שם לעולה", ח"ו לא עשיתי כן, אלא בכשתי את יצרי ועשיתי רצונך. כן יהי רצון מלפניך ה' אלקי, שבשעה שיהיו בניו של יצחק בני, נכנסים לידי צרה, ואין להם מי ילמד עליהם טניגורא, אתה תוא מלמד עליהם טניגורא, "ה' יראה" את נוכר להם עקידתו של יצחק אביהם, ומתמלא עליהם רחמים. וכ"ה בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (שם כ"ב, י"ד). וכ"ה בתרגום ירושלמי (שם). וכ"ה במדרש רבה (בראשית פרשה נ"ז ס"ק ז') (וכ"ה בילקוט שמעוני וירא רמז ק"א). וכן כתב רש"י (שם כ"ב, י"ד) בשם מדרש אגדה (שם). וכ"ה במדרש תנחומא (פרשת וירא סימן כ"ג). (וכ"ה בילקוט שמעוני פרשת וירא רמז ק"א). רואים כאן שאברהם התפלל בהר המוריה, שהקב"ה ימחול החטאים של כלל ישראל, ויוציאם מהעזרות, והקב"ה הבטיח לו על זה. ובתלמוד ירושלמי (הנ"ל) איתא "וירא והנה איל אחר" (בראשית כ"ב, י"ג) מהו אחר, אמר רבי יודא ב"ר סימון, אחר כל הדורות, עתידין בניך יקראו לך זועי, ולהסתכן בצרות, וסופו להבא לבקרני של איל הזה, בשאמר (זכריה ט', י"ד) והי אלקים בשופר יתקע, והלך בסערות תימן, (וכ"ה בילקוט שמעוני פרשת וירא רמז ק"א). רואים כאן דבר נוסף, שאברהם נענה או, שהקב"ה יגאל את ישראל מהגלות המד הזה.

ז. ויאמר בי נשבעתי נאום ה', כי יען אשר עשית את הדבר הזה, ולא חשכת את בנך את יחידך (בראשית כ"ב, ט"ז). במדרש תנחומא (פרשת טלח סימן י"ד) באותה שעה אמר אברהם לפני הקב"ה, רבשע איני זו מכאן עד שתשבע לי, שאין אתה מנסה אותי עוד לעולם, שאם ח"ו לא הייתי שומע לך, אברתי את כל מה שיגיעתי מימי. אמר רבי חנין, אמר לו הקב"ה, חייך, כך הוא, שאילו לא שמעת לי, לא היה בידך כלום. באותה שעה נשבע לו הקב"ה, שלא ינסהו עוד לעולם, שנאמר (בראשית כ"ב, ט"ז) "ויאמר בי נשבעתי נאום ה'", אמר לו הקב"ה, חייך, ויסורים קשיין ונסיונות אחרים, היו ראוים לבוא עליך, ועכשיו אינך באין, ואילו הן היסורים, אותן שכאו על איוב, היו ראוים לבוא עליך, ועכשיו אינך באין – באותה שעה אמר לו הקב"ה לאברהם "לך אכול בשמחה לחמך" (קהלת ט', ו'). רואים כאן שאברהם ביקש מהקב"ה שלא ינסו אותו עוד, והקב"ה הבטיח לו על זה.

ח. וישא אברהם את עיניו, וירא והנה איל אחר נאחו בסכך בקרניו (בראשית כ"ב, י"ג). בגמ' ירושלמי (תענית פרק ב' הלכה ד') רבי חונא בשם רבי חנינה בר יצחק, כל אותו היום, היה אברהם רואה את האיל נאחו באילן זה, וניתור ויוצא, נאחו בתורו זה, וניתור ויוצא, נאחו בסכך זה, וניתור ויוצא, אמר לו הקב"ה, נאברהם, כך עתידין בניך, נאחזים בעננם, ומסתכנין במלכיות, מבבל למדי, וממדי ליון, ומיון לאדום. אמר לפניו רבון העולמים, יהיה כן לעולם, אמר לו (הקב"ה לאברהם), וסופו להבא לבקרני של איל הזה, והי אלקים בשופר יתקע, והלך בסערות תימן (זכריה ט', י"ד). רואים כאן שאברהם שאל את הקב"ה, אם כלל ישראל יסתכנו בעונות לעולם, והקב"ה בישר לו סופו להגאל.

ט. וישא אברהם את עיניו, וירא והנה איל אחר נאחו בסכך בקרניו (בראשית כ"ב, י"ג). המהרש"א (תענית דף ט"ז ע"א בחידושי אגרות) על דברי הגמ' (הנ"ל) מי שטענה את אברהם בהר המוריה הוא יענה אתכם, כתב וז"ל: לא שטענה (אברהם) במה שלא נשחט יצחק, אלא על שביקש ממנו יתברך (בראשית כ"ב, ח') "אלקים יראה לו השם לעולה בני" (והסביר רש"י כלומר יראה ויבחר לו השם, ואם אין שם, לעולה בני) ואולי חטא במחשבתו (שחשב אברהם להקריב שם במקום בנו) שהעולה באה על המחשבה (בראיתא במדרש תנחומא (פרשת תצוה סימן ט"ז) עולה באה על הרהור הלב). ונתקיימה מחשבתו "והנה איל אחר נאחו בסכך בקרניו, וילך אברהם ויקח את האיל, ויעלהו לעולה תחת בנו" (עכ"ל). וראים מדברי המהרש"א שמפרש "מי שטענה לאברהם אביו בהר המוריה" שחשב להביא שם לעולה, והקב"ה נענה לו, וראה "והנה איל אחר נאחו בסכך בקרניו, וילך אברהם, ויקח את האיל, ויעלהו לעולה". ועל זה אנו מתפללים "מי שטענה את לאברהם אביו בהר המוריה, הוא יעננו, מי שטענה ליצחק בנו כשנעקד על גבי המזבח הוא יעננו" זיכור ברית אברהם ועקידת יצחק, ויהי רצון שיקים בנו "והשב שבות אהלי יעקב".

במשך יותר משלושים שנים רצופות? הרי זה ניסיון גדול יותר מניסיונם של חנניה, מישאל ועזריה שהושלכו לכבשן האש ונתתו בחיים!

האיש הקשוח הזדעזע מהמילים החמות שהרעיף עליו הרב היהודי. מעולם לא דיבר אליו איש כך. דמעות החלו לבצבץ בזוויות עיניו והחלו לזלוג במורדות פניו. כאשר נודע לו כי עומד מולו ה'חפץ חיים', הרב הידוע בכל קצווי העולם היהודי, פרץ בבכי עז, חיבק ונישק את הרב ולא רצה להרפות ממנו. ה'חפץ חיים' הוסיף לדבר אליו בעודם מחובקים: "אם אדם כמון שזכה להיחשב בין הקדושים שמסרו את נפשם על קידוש השם, יקבל על עצמו לחיות מעתה את שארית חייו כיהודי כשר השומר תורה ומקיים מצוות כפי כוחו, מובטח לו שהוא יהיה האדם המאושר ביותר עלי אדמות!" האיש לא הרפה מהרב וביקש שידריך אותו מה לעשות מכאן ואילך. הוא קיבל מ'החפץ חיים' עצה ותושייה ולמד תורה מפיו ומספריו עד שהפך לבעל תשובה גמור.

צאי לך בעקבי הצאן

מסופר: אברך אחד שאל את הסבא קדישא רבי אריה לייב משפולי זיע"א (יומא דהילולא ו' תשרי) איזו דרך יבחר לעצמו בעבודת השי"ת? אם ע"י אכילה ושתייה והרחבת הדעת מדברים הגשמיים, או ע"י תעניתים וסגופים של לגלוג שלג וכדומה? השיב לו הסבא קדישא. לכן לא יהיה לך לא העולם הזה ולא העולם הבא. על זה התחיל האברך לבכות במר נפש ואמר. רבנו הקדוש אל תדחוני בשתי ידיים קרבוני לעבודת השי"ת. אז השיבו הסבא קדישא בזה הלשון. שמע נא דברי. הנה כאשר ברא הקב"ה את עולמו ברא את היצה"ר, שאל אותו היצה"ר למה בראתני? כי בדורות הראשונים מאדם הראשון ועד נח, וכן מנח ועד אברהם אבינו לא היתה לו ליצה"ר שום עבודה קשה. כי המה מעצמם עשו כל רע. השיב לו הקב"ה המתן עד שיבוא אברהם ועמו תהיה לך עבודה להחסיא. והיה היצה"ר עומד ומצפה עד שבא אברהם אבינו ע"ה. וידוע שאברהם ושרה היו בבחינת מדת החסד, והיו מכניסי אורחים. ויבוא אליהם היצה"ר בדמות הלך. כאשר ראו אותו הכניסו אותו תיכף לביתם, והאכילו אותו והשקוהו, עד אשר לא היה לו פתחון פה לפתותם לעבירה, והלך לו. וישחק הקב"ה עליו ויאמר לו "מען קויפט דיך איבער מיט אגיטען אנבייטען! [קונים אותך בסעודה טובה]. ויען היצה"ר אל לבו שלא להתפתות מאכילה ושתייה. ושאל לקב"ה למה בראתני והשיב לו המתן עד שיבוא יצחק ועמו תשחק. כאשר בא יצחק אבינו ע"ה שהיה בבחינת מדת הגבורה, בא אליו יצה"ר בדמות אורח והתחיל לפתותו לעבירה. אז לקחו יצחק ורבקה מקלות ויכו אותו מכות גדולות. עד כי ברח היצה"ר מהם אל נפשו וילך לו. שוב שחק הקב"ה עליו ויאמר לו "דו האסט גאר מורא פאר א קלאפ!" [אתה ממש מפחד ממכות] וישאל עוד היצה"ר להקב"ה למה בראתני. ויאמר לו המתן עד שיבוא יעקב ועמו תלחם. כאשר בא יעקב אבינו ע"ה, חגר היצה"ר את מתניו להלחם אתו בעוז. וידע בנפשו להיות נזהר שלא יתפתה עוד מאכילה ושתייה וגם שלא יפחד מן המכות. וכאשר יעקב אבינו היה בבחינת "איש תם יושב אהלים", בכך כאשר היצה"ר בא אליו להתחיל להטעים לו טעם עבירה, היה יעקב מדבק את נפשו בתמימות לבורא עולם, ועשה עצמו שאינו שומע כלום לכל הבליו, ואינו מבין כלל את לשון פיתויו. עד שראה היצה"ר שלא יוכל לנצחו כמו שכתוב "וישר אל מלאך ויכל לו (הושע, י"ב, ה). "ולזאת תדע שהעיקר הגדול בעבודה הוא כמו שכתוב "אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן" וגו'. כי צדיק הדור נקראים משכנות הרועים, וכל צדיק בדורו עושה לו דרך סלולה חדשה לעבודת השם יתברך, כי הדרך שהיה בדור שלפניו כבר נודע לו ליצה"ר ויש לו עצות לזה. ואם תעשה היום מה שעשו בדור שלפניך לא עשית כלום.